

एउटा विचारको यात्रापथ कथाको सङ्कथन विश्लेषण

एउटा विचारको यात्रापथ कथाको सङ्कथन विश्लेषण

विनोद सिंह नेगी

परीक्षा क्रमाङ्क : ७३२८२२१/०७६

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-०१५६-००१२-२०१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग,

स्नातकोत्तर तह, चौथो सत्रअन्तर्गतको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको

प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

३६/०७७

विनोद सिंह नेगी

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७७

एउटा विचारको यात्रापथ कथाको सङ्कथन विश्लेषण

विनोद सिंह नेगी

परीक्षा क्रमाङ्क : ७३२८२२१/०७६

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-०१५६-००१२-२०१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग,
स्नातकोत्तर तह, चौथो सत्रअन्तर्गतको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत
शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७७

पेस गरेको मिति : २०७७/७/२३

Nov. 8, 2020

मौखिक परीक्षा मिति : २०७७/८/१९

Dec. 4, 20

प्रतिबद्धता पत्र

‘एउटा विचारको यात्रापथ’ कथाको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा शोधपत्र तयार पार्दा प्रयोगमा ल्याएका शोध प्रतिवेदनभित्रका सामग्रीहरू नितान्त मौलिक हुन् । प्रस्तुत शोधपत्रमा आवश्यकता अनुसार स्रोत खुलाएर वाक्यांश तथा वाक्यहरू साभार गरिएको छ । यस शोधपत्रका अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका छैनन् । यसर्थ प्रस्तुत शोधप्रतिवेदन नितान्त मौलिक र शीर्षकीय रूपमा समेत पहिलो भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

मिति : २०७७/७/२३

.....

विनोद सिंह नेगी
शोधार्थी

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रका छात्र विनोद सिंह नेगीले नेपाली विषय विशिष्टिकरणको पाठ्यांश ५४४ को आवश्यकता पूर्तिका निम्ति 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
उपप्रा. डा. दिनेश घिमिरे
शोध निर्देशक
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

मिति : २०७७/७/२३

Nov. 8, 2020

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा. शि. ५४४ पाठ्यांशको आवश्यकता पूर्तिका लागि छात्र विनोद सिंह नेगीद्वारा 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. उपप्रा. डा. केशव भुसाल (विभागीय प्रमुख)
२. प्रा. डा. पारसमणि भण्डारी (शोध विशेषज्ञ)
३. उपप्रा. डा. दिनेश घिमिरे (शोध निर्देशक)

मिति : २०७७/८/१९

Dec. 4, 2020

कृतज्ञताज्ञापन

‘एउटा विचारको यात्रापथ’ कथाको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत रही स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त गरिएको प्रस्तुत अध्ययनका क्रममा विभिन्न विद्वान, एवम् विशेषज्ञका सन्दर्भ सामग्री, शोधपत्र, शोधप्रबन्ध, लेखरचना एवम् सल्लाह सुझावबाट अमूल्य सहयोग प्राप्त भएको छ । उहाँहरूप्रति म निकै कृतज्ञ छु ।

सर्वप्रथम प्रस्तुत अनुसन्धानका क्रममा प्रस्तावना कार्यको सुरुदेखि शोधपत्रको अन्तिम लेखाइसम्म आफ्नो अमूल्य समय उपलब्ध गराएर सहयोग, सल्लाह, मार्गनिर्देशन एवम् प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरू तथा शोध निर्देशक उपप्रा. डा. दिनेश घिमिरेज्युप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्र अध्ययनका क्रममा प्रस्तावनालाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने निवर्तमान विभागीय प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराईप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख उपप्रा. डा. केशव भुसालज्यू र विभागका आदरणीय समस्त गुरूगुरूआमाहरूको आवश्यक सहयोगले यो कार्य गर्न निकै सहजता प्रदान भएकाले उहाँहरूप्रति म निकै कृतज्ञ छु । अध्ययनका क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरू उपप्रा. भवानी सिंह नायकज्युप्रति हार्दिक कृतज्ञ छु ।

शोधपत्र लेखनका क्रममा सहयोग पुऱ्याउने सहपाठी मित्रहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै मेरो जीवनका हरेक क्षेत्रमा अविच्छिन्न सफलताका लागि नैतिक अर्ती उपदेश दिँदै विभिन्न व्यावहारिक र आर्थिक समस्याहरूसँग सङ्घर्ष गरेर आफ्नो अमूल्य समय, श्रम र पसिना खर्चेर सदा स्नेह र मायाले मेरो अध्ययनलाई यस अवस्था सम्म पुऱ्याउन सदैव साथ र सहयोग गर्नुहुने मेरा आदरणीय मातापिता शूर्मा नेगी र शिवराज सिंह नेगी जसको सहयोगविना यो कार्य हुने नै थिएन उहाँप्रति म सदासर्वदा ऋणी छु । त्यस्तै निस्वार्थ रूपमा सधैँ मेरो अध्ययन कार्यमा साथ सहयोग प्रदान गर्ने साथी अन्तिम राई, ईश्वरी नेगी, भाइहरू विरेन्द्र नेगी र विशान नेगीलाई धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको टङ्कन कार्यमा सहयोग गर्नुहुने आदरणीय दाई दुर्कमान महर्जनलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यो शोधकार्य लेखन सफल पार्नका लागि आर्थिक सहयोग गर्ने विश्वविद्यालय अनुदान आयोग सानोठिमी, भक्तपुरप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

(MRS/76-77/Edu - 4)।

मिति : २०७७/७/२३

विनोद सिंह नेगी
शोधार्थी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको सङ्कथन विश्लेषण शीर्षकमा आधारित भई तयार पारिएको छ । 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको सङ्कथन विश्लेषण गर्नु यस अनुसन्धानको मूलभूत उद्देश्य हो भने 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त व्याकरणिक सम्बद्धकको पहिचान गर्नु, उक्त कथामा प्रयुक्त कोशीय सम्बद्धकको पहिचान गर्नु र कथामा प्रयुक्त सम्बद्धकको सङ्कथन निर्माणमा रहेको भूमिका विश्लेषण गर्नु यसका विशिष्ट उद्देश्यहरू हुन् ।

प्रस्तुत अनुसन्धान गुणात्मक अध्ययन ढाँचामा आधारित रहेको छ । यस अनुसन्धानमा पुस्तकालयीय अध्ययनमा आधारित भई सोद्देश्यमूलक तरिकाले लेख्य सामग्रीहरूको सङ्कलन गरिएको छ । सामग्री सङ्कलनका क्रममा प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतको उपयोग गरिएको छ । 'कथास्था' कथासङ्ग्रह भित्रको 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथालाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ भने विभिन्न पुस्तक, शोधपत्र, शोधप्रबन्ध, लेखरचना एवम् सन्दर्भ सामग्रीलाई द्वितीयक सामग्रीको रूपमा उपयोग गरिएको छ । कथाको सङ्कथन विश्लेषण गर्दा व्याख्यात्मक तथा विश्लेषणात्मक पद्धतिको अवलम्बन गरी प्रतिशताङ्क तालिकाको माध्यमबाट निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत कथाको सङ्कथन विश्लेषण गर्दा भाषावैज्ञानिक ह्यालिडे र हसनको सिद्धान्तमा आधारित भएर गरिएको छ । जसमा व्याकरणिक सम्बद्धकअन्तर्गत सन्दर्भन, प्रतिस्थापन, लोप र संयोजनको खोजी गरिएको छ । कोशीय सम्बद्धकमा पुनरुक्ति र सन्निधानको अध्ययन विश्लेषण गरी तिनको सङ्कथन निर्माणमा रहेको भूमिकाको अध्ययन गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनबाट 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा व्याकरणिक र कोशीय सम्बद्धकमध्ये कोशीय सम्बद्धकको प्रयोग बढी रहेको देखिन्छ । व्याकरणिक सम्बद्धकअन्तर्गत सन्दर्भनको प्रयोग अधिक रहेको छ, कोशीय सम्बद्धकअन्तर्गत पुनरुक्तिको प्रयोग अधिक भएको देखिन्छ । यस अध्ययनमा पुरुषवाचक सन्दर्भनमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषको प्रयोग भएको छ, केही मात्रामा भेदक विशेषण (मेरो, उसको) प्रयोग भएको छ । प्रतिस्थापनअन्तर्गत नाम, क्रिया र उपवाक्यको प्रतिस्थापन भएको छ । लोपअन्तर्गत नाम, क्रिया र उपवाक्यात्मक लोप भएको छ । जसमा नामिक लोप बढी भएको देखिन्छ । संयोजनअन्तर्गत योगात्मक संयोजकको प्रयोग बढी भएको छ । पुनरुक्तिअन्तर्गत

पुनरावृत्तिको अधिक प्रयोग गरिएको देखिन्छ । जसमा 'जीवन', र 'फेरीवाल' शब्दहरू सबैभन्दा बढी पटक प्रयोग भएको देखिन्छ । समग्रमा 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथालाई सम्बद्धकका दृष्टिकोणबाट हेर्दा व्याकरणिक र कोशीय सम्बद्धकका माध्यमबाट भाषिक संरचनालाई जोड्ने जोर्नी, गम वा सङ्गालोको काम सम्बद्धकले गरेको छ । तसर्थ प्रस्तुत कथामा सम्बद्धक निर्माणमा व्याकरणिक र कोशीय सम्बद्धकको भूमिका महत्त्वपूर्ण रहेको देखिन्छ ।

विषय सूची

सर्वाधिकार	(क)
प्रतिबद्धता पत्र	(ख)
शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र	(ग)
स्वीकृति पत्र	(घ)
कृतज्ञताज्ञापन	(ङ)
शोधसार	(च)
विषयसूची	(ज)
तालिका सूची	(ड)

अध्याय एक

शोध परिचय

अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
समस्या कथन	२
शोधको उद्देश्य	३
अनुसन्धान प्रश्न	३
अध्ययनको औचित्य	४
अध्ययनको परिसीमा	५
शोधको रूपरेखा	५

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक अवधारणा

पूर्वकार्यको पुनरावलोकन	६
पुस्तकहरूको पुनरावलोकन	६
शोधपत्रको पुनरावलोकन	८
पुनरावलोकनको उपादेयता	१४
सैद्धान्तिक अवधारणा	१५
सङ्कथनको परिचय	१५
सङ्कथन विश्लेषणको परिचय	१६
सङ्कथनका प्रकार	१७

कथ्य सङ्कथन	१८
लेख्य सङ्कथन	१८
साङ्केतिक सङ्कथन	१९
सङ्कथनका तत्त्वहरू	१९
प्रस्तोता	२०
बोद्धा	२०
माध्यम	२०
सूचनाको स्वरूप	२०
विषय	२१
कोड	२१
परिवेश	२१
सङ्कथन विश्लेषणका पद्धतिहरू	२२
ऊर्ध्व गमन पद्धति	२२
अधो गमन पद्धति	२३
अन्तर्क्रियात्मक पद्धति	२३
सङ्कथनका युक्तिहरू	२४
सम्बद्धक	२४
व्याकरणिक सम्बद्धक	२५
सन्दर्भन	२५
पुरुषवाचक सन्दर्भन	२५
दर्शकवाचक सन्दर्भन	२६
तुलनात्मक सन्दर्भन	२६
प्रतिस्थापन	२६
नामिक प्रतिस्थापन	२७
क्रियात्मक प्रतिस्थापन	२७
उपवाक्यात्मक प्रतिस्थापन	२७
लोप	२८
नामिक लोप	२८
क्रियात्मक लोप	२८

उपवाक्यात्मक लोप	२९
संयोजन	२९
विपरीतार्थी संयोजन	२९
योगात्मक संयोजन	२९
कारणात्मक संयोजन	३०
कालिक संयोजन	३०
कोशीय सम्बद्धक	३०
पुनरुक्ति	३०
पुनरावृत्ति	३१
पर्यायवाची	३१
विपरीतार्थी	३१
समावेशी - समावेश्य	३१
अङ्गी - अङ्ग	३२
सन्निधान	३२
सङ्कथन निर्माणमा सम्बद्धकको भूमिका	३२

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि र प्रक्रिया

अध्ययनको ढाँचा	३४
नमुना छनोट पद्धति	३४
तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत सामग्री	३५
प्राथमिक स्रोत	३५
द्वितीयक स्रोत	३५
धारणात्मक रूपरेखा	३६
व्याख्या तथा विश्लेषण	३७

अध्याय चार

व्याकरणिक सम्बद्धकका आधारमा 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको विश्लेषण

'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा व्याकरणिक सम्बद्धक	३८
व्याकरणिक सम्बद्धक	३८

सन्दर्भन	३८
पुरुषवाचक सन्दर्भन	३९
दर्शकवाचक सन्दर्भन	३९
तुलनात्मक सन्दर्भन	४०
प्रतिस्थापन	४१
नामिक प्रतिस्थापन	४२
क्रियात्मक प्रतिस्थापन	४२
उपवाक्यात्मक प्रतिस्थापन	४३
लोप	४४
नामिक लोप	४४
क्रियात्मक लोप	४५
उपवाक्यात्मक लोप	४६
संयोजन	४७
योगात्मक संयोजन	४७
विपरीतार्थी संयोजन	४८
कारणात्मक संयोजन	४८
कालिक संयोजन	४९

अध्याय पाँच

कोशीय सम्बद्धकका आधारमा 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथाको विश्लेषण	
'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा कोशीय सम्बद्धक	५१
कोशीय सम्बद्धक	५१
पुनरुक्ति	५१
पुनरावृत्ति	५१
पर्यायवाची	५२
विपरीतार्थी	५३
समावेशी - समावेश्य	५४
अङ्गी - अङ्ग	५५
सन्निधान	५६

अध्याय छ

'एउटा विचारको यात्रापथ' कथा निर्माणमा सम्बद्धकको भूमिका

'एउटा विचारको यात्रापथ' कथा निर्माणमा व्याकरणिक सम्बद्धकको भूमिका	५९
'एउटा विचारको यात्रापथ' कथा निर्माणमा कोशीय सम्बद्धकको भूमिका	६०
निष्कर्ष	६१

अध्याय सात

निष्कर्ष र उपादेयता

निष्कर्ष	६२
उपादेयता	६३
भावी अनुसन्धानका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू	६४
सन्दर्भ सूची	६५
परिशिष्ट	
व्यक्तित्व	

तालिका सूची

	पृष्ठ
तालिका १ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त सन्दर्भन सम्बद्धकको समग्र स्थिति	४१
तालिका २ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त प्रतिस्थापन सम्बद्धकको समग्र स्थिति	४४
तालिका ३ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त लोप सम्बद्धक	४७
तालिका ४ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त संयोजन सम्बद्धकको समग्र स्थिति	५०
तालिका ५ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त व्याकरणिक सम्बद्धकको समग्र स्थिति	५०
तालिका ६ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त पुनरुक्ति सम्बद्धकको समग्र स्थिति	५६
तालिका ७ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त कोशीय सम्बद्धकको समग्र स्थिति	५७
तालिका ८ : 'एउटा विचारको यात्रापथ' कथामा प्रयुक्त सम्बद्धकको समग्र स्थिति	५८